Opłatę pocztową
uiszczono ryczałtem

БЮЛЕТЭНЬ

Пасольск. Клюбу Беларускае Сялянска-Работніцкае Грамады.

№. 1. Вільня, Субота 11-га ліпня 1925 г. №. 1.

ЗЯМЛЯ СЯЛЯНАМ.

Прамова пасла Бр. Тарашкевіча ад імя Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады, сказаная на паседжаньні Сойму 30-га чэрвеня 1925 г.

Пасол Вітас у аднэй з сваіх гутарак з журналістамі сказаў,—памойму дасьціпна і слушна, — што соймавыя паседжаньні падобны да абедаў у нашым соймавым буфэце. Яны вельмі аднастайныя, не здаровыя і нудныя. Пры разглядзе гэткай важнай справы, як зямельная рэформа, сулілі вельмі вострую барацьбу з розных бакоў гэтае палаты. Але вось, ужо йдзе агульная дыскусія, і аказваецца, што гэтая дыскусія ў істоце сваей ня розьніцца ад звычайных паседжаньняў Сойму. Было, як заўсёды нудна, троху забавы і троху сьмеху. Было пуста і нудна ў салі, пуста і нудна на галёрцы. І няма нічога дзіўнага ў тым, што ўвесь Сойм, сталіца і цэлы край пераканаўся, што ў істоце тутака, у гэтай палаце, нічога запраўды новага ня можа стацца. Цэлы край зразумеў, што ў гэтай палаце адбываецца паміж нібы варожымі ўзаемна групамі фактычна гульня ў карты, гульня значанымі картамі, — адбываецца свайго роду comedia del arte. — Comedia del arte, уступіўшы мейсца драматычнаму мастацтву, са сцэны перайшла на парляманцкія трыбуны і ў працягу XIX сталецьця мела вялікія трыумфы і славілася зусім слушным пасьпехам. І вось, сёньня бачым, што гэты род парляманцкай творчасьці згубіў сваю жыцьцёвасьць, бо, каб гэтае мастацтва цікавіла публіку, яно мусіць заўсёды даваць штосьці новае, мусіць тварыць!..

А сёньня запраўды найчасьцей у парляманьце бывае камэдыя, а польскае грамадзянства бачыць ня ведаю каторы раз, як на гэтай соймавай сцэне іграюць камэдыю, назоў якой: „Зямельная рэформа".

Польскі Сойм ставіць гэтую рэч, як я сказаў, ня першы раз. І нічога дзіўнага, што зацікаўленьне гэтаю рэчай адпала, бо трэба прызнаць, што, калі цяперашняе прадстаўленьне зямельнае рэформы для чалавека са смакам хоць крыху разборчывым, зьяўляецца нудным і няцікавым, дык толькі таму, што ў 1919 і 1920 годзе гэтая самая рэч была разыграна ў Устаноўчым Сойме лішне геніяльна.

Іменна тады, калі польскі селянін на водгалас рэвалюцыі працягваў рукі на зямлю, якой ён прагне, ды якую яму абяцалі правадыры сацыялістычных угрупаваньняў і розных іншых, называючых сябе народнымі,—тады мы былі сьведкамі, як гэтыя правадыры з нячуванаю імправізуючай фантазіяй разыгралі на соймавай сцэне гэную камедыю з нябывалым пасьпехам. Цэлы край, увесь сялянскі люд быў загыпнатызаваны артыстычнымі жэстамі сваіх правадыроў і фразамі, падаўшымі з гэтае трыбуны. Абяцалі сялянам зрабіць рэвалюцыю без рэвалюцыі, зрабіць пераварот грамадзкіх адносінаў без усялякага праліцьця крыві, без усялякіх гвалтаў і ўсялякага пагвалчэньня так-званага „правапарадку", — адным словам, абяцалі зрабіць цуд. І таму польскі селянін ня толькі галасаваў і чакаў хуткага правядзеньня ў жыцьцё зямельнае рэформы, але больш таго: грудзьмі сваімі бараніў польскіх абшарнікаў і буржуазію ад рэвалюцыі. Бо, калі ў 1920 г. „Чырвоны Ганнібал" стаяў перад мурамі Варшавы, то на падмацаваньне жаўнерскіх сэрцаў разыгралі яшчэ раз на bis камэдыю аб зямельнай рэформе. Вайна канчаецца пабедаю, селянін чакае на зямлю, чакае год, чакае два, тры, чакае пяты год. Ажно ў канцы нецярплівіцца, пачынае бурыцца, забурэньне гэтае пачынае выяўляцца на паверхі зямлі, асабліва на Крэсах Усходніх. І вось, сёньня для заспакаеньня гэтага селяніна зьбіраецца Сойм зайграць ужо 5 ці 6 раз, калі лічыць усе зямельныя ўставы, зноў гэтую рэч.

Паважаныя Паны! Дзіўная гэта рэч,—але на перашкодзе зямельнай рэформе, як прызналі ўсе ўгрупаваньні, станула нішто іншае, як іменна ўстаў аб зямельнай рэформе!..

Ці-ж гэта не камэдыя? Гэта ёсьць такая камэдыя і так геніяльна зыграная, што толькі паны з гэтага боку (паказвае на правіцу) мусяць запляскаць у ладоні і сказаць брава, брава, партыі, што слухаецеся нашае каманды! Кажучы проста, **польская лявіца** ўратавала,—хоць дзіўным гэта здаецца, але фактычна гэтак было!—**уратавала маемасьць аб шарнікаў, і то ўся лявіца, пачынаючы ад пэпэсаў і канчаючы на Вітасе.** Ці гэта было сьведама, ці мо' нясьведама, ці гэта, можа, жыцьцёвая недазнанасьць некаторых партыяў з гэтага боку палаты (паказвае на лявіцу), ці гэта гульня зусім сьведамая, — у канцы канцоў гэта мае меншае значэньне, але фактычна гэтак ёсьць, і я ўжо ня буду казаць аб тым, што ўрад, які называўся народным, сам дабравольна аддаў уладу ў рукі абшарнікаў і буржуазіі. Я не гавару аб усіх пэрспэктывах рэвалюцыйнага разьвязаньня зямельнае справы.

Але, калі зьвярну ўвагу на тое, як праводзілася зямельная рэформа, дык акажацца, што фактычна гэты ўстаў выратаваў абшарніцкія маёнткі ня толькі ад адабраньня, але навет і ад распрадажы іх. Бо ў працягу гэтага часу з рук вялікіх уласьнікаў у рукі сярэдніх і малых уласьнікаў перайшло зямлі шмат менш, чым пераходзіла за такі-ж самы час перад вайною, і перайшло меней таму, што гэты ўстаў замацаваў стан уладаньня вялікае маемасьці і выратаваў яе ад распрадажы.

Дык дзіўным выдаецца, калі правіцца наракае на лявіцу. Фактычна, правіца мусіла-б падзякаваць і паставіць п. Вітасу і ўсім паном з пэпэс вялікі помнік удзячнасьці. (**П. Вітас**: Можа, яны гэтае і зробяць, бо гэта-ж удзячныя людзі!). Пан маеш надзею? Пан на гэта чакаеш? (**П. Вітас**: Я маю пэўнасьць).

Тым часам селянін пачынае нецярплівіцца ў краі і ўсё больш выразна кідаць пяруны ў сваіх правадыроў. Ужо чуваць голас гневу на ўсходніх землях. Паны кажаце, што да трох разоў штука. Дзеля баламучаньня селяніна, дзеля яго заспакаеньня, хоць і на кароткі час, патрэбна хоць фікцыя нібы зямельнае рэформы; ня ведаю, каторы раз паны хочаце вярнуцца да гэтае рэформы. Хоць гэты ўстаў фактычна зусім не зьяўляецца зямельнаю рэформаю, гэта ўстаў не аб надзяленьні селяніна зямлёю, але гэта ўстаў аб абаронным вале, які мае бараніць маемасьць абшарнікаў, аднак, бачу, што паны з гэтай палаты голасна ляментуюць і зусім нядвузначна разьдзіраюць шаты свае, быццам-то робіцца вялікая крыўда! Але мы бачым нешта іншае. Мы бачым, як я казаў, гульню ў карты, і, хаця лявіца абяцала вялікі адпор, вялікую барацьбу, вынік ігры наперад пастаноўлены: „зямельная рэформа" натуральна прайдзе. Калі ўзяць напр. партыю „Wyzwolenie", дык я пераканаты, што яна, убачыўшы, што частка правіцы будзе проціў уставу, будзе баяцца перашкодзіць правядзеньню ўставу і падсьць галасы за „зямельную рэформу". Калі-ж убачыць, што абшарнікі будуць за ўставам, дык, каб злавіць агітацыйныя атуты, яна будзе галасаваць проціў. Пабачыце паны, што гэтак будзе. (**Голас**: А пан пойдзеш за абшарнікамі?). Я пайду проціў гэтага баламуцтва.

Адносіны П.П.С. да зямельнае рэформы зусім выразныя: пры гэтай справе некаранаваны кароль парабкаў хоча сьпячы малую парабчанскую пячэню, а аб цэласьці сацыяльнага пытаньня, якім зьяўляецца зямельная рэформа, зусім ня дбае. І ведама, п. Квапіньскаму, як і п. Вітасу, таксама належыцца помнік удзячнасьці ад гэтага боку палаты (паказвае на правіцу). А рэзультатам усіх гэтых галасаваньняў, усіх гэтых гутарак будзе тое, што абшарнікам застануцца маёнткі, толькі ў вельмі малай меры абрэзаныя дарогаю прымусовага выкупу і крыху болей паабразаныя дарогаю дабравольнай спэкуляцыйнай прадажы. **І на гэтае, аказваецца, усе партыі згодны.**

Другім рэзультатам гэтага ўставу будзе тое, што павялічыцца лічба заможных, разбагацеўшых сялян — „кулакоў",—ня ведаю, як гэта папольску сказаць, няма адпаведнага слова, я-бы радзіў прыняць назоў „пястун",—будзе трохі гістарычна і трохі пясьціва гучэць. Значыць, толькі гэтая кляса павялічыцца, гэтая **падпора польскай** буржуазіі, апіраючыся на якую абшарнікі будуць гаспадараваць у краю, трымаючы большасьць краю ў ярме ў эксплёатуючай меншасьці. І на гэтае паны патэнтаваныя сацыялісты згодзяцца зусім, абы толькі „сьпячы маленькую парабчанскую пячэню".

Яшчэ адна рэч, якая фактычна зьяўляецца асновай усяго гэтага ўставу; гэта — справа калянізацыі. Гэты ўстаў слушна называецца ўставам аб асадніцтве і парцэляцыі. І дужа цікавыя тут адносіны да гэтае справы, асабліва левае паловы палаты. Бо **хто-ж быў ініцыятарам** усяе гэтае **калянізатарскае палітыкі? Перад усім польская лявіца.** Мусімо тут прыпомніць прагрымеўшы ўстаў 17-га сьнежня 1920 г. аб пераходзе да дзяржавы зямлі пад асаднікаў у некаторых паветах, іменна ў „Крэсавых" паветах і другі ўстаў — аб вайсковым асадніцтве. Іменна тады — гэта можна сьцьвярдзіць стэнаграмамі — **лявіца хвалілася,** што мае так глыбокае дзяржаўнае чуцьцё, **што была ініцыятарам усіх гэтых установаў.**

Прамовы з боку лявіцы ішлі далей з пагляду калянізацыйных парываў, чым прамовы з боку правіцы. Адзін з сымпатычнейшых навет дэпутатаў з партыі „Пяста", п. Старшыня Дэмбскі вельмі неасьцярожна выразіўся, што ён шчасьлівы, што цяпер гэткая іменна адпаведная часіна, каб забраць гэтыя „Крэсавыя" землі—беларускія і ўкраінскія,—што люднасьць ваеннымі апэрацыямі і вайною стуль выкінута (**П. Дэмбскі** перапыняе). Так, пан казаў, я лёяльна сьцьвярджаю. (**П. Дэмбскі**: Але зямля ляжала там адлогам!). Ясна, вельмі магчыма, што пан тады думаў, што люднасьць тая ня вернецца, і ўважаў гэта за вельмі шчасьлівы ўклад абставінаў. Але беларускі і ўкраінскі селянін, таксама, як і польскі, як і кожны іншы, гэтак прывязаны да сваей зямлі, што масава вярнуўся з выгнаньня, а не з дабравольнага выезду ў Расею, як пан Смольскі казаў,—вярнуўся на тую родную зямлю, дзе нічога не знайшоў, апрача заросшага поля. Упаў на гэтую зямлю, плакаў, пазурамі папросту дзёр гэту зямлю, абрабіў яе,—і сёньня гэты селянін—беларускі і ўкраінскі так глыбока запусьціў карэньні ў гэтую зямлю, што ніякая сіла, ніякія наскокі яго не адарвуць ад яе. (**П. Дэмбскі**: Яго зямлі не забралі асаднікі, хоць-бы і ляжала яна адлогам). Навет і яго зямлю забралі, бывалі выпадкі, мы складалі аб гэтым інтэрпэляцыі.

Здаецца, што вайсковае асадніцтва спаткалася з належнаю ацэнкаю мысьлячых людзей ня толькі з лявіцы, але і збоку правіцы, у кожным выпадку з ацэнкаю, што ня было яно выражэньнем глыбокай „дзяржаўнай думкі"—навет у тым значэньні, у якім паны яго разумеюць. А вось нядаўна адзін выдатны сябра партыі „Wyzwalenie", п. пасол Панятоўскі, выступіў у прэсе з сажнёвым артыкулам аб асадніцтве. (**П. Міхалян**: Некаранаваны кароль сялян!). І што-ж? Аказваецца, што той асаднік, які стаўся найвялікшай закалаю г. зв. „Крэсаў Усходніх", той асаднік, паводле думкі п. Панятоўскага, нясе там культуру, гэты асаднік, што ў большасьці выпадкаў свае зямлі сам не абрабляе, што ў большасьці выпадкаў займае „пасады" і дужа часта такія „пасады", як служба ў дэфэнзыве,—гэты асаднік, паводле думкі п. Панятоўскага, навязаў дасканальныя адносіны з мясцоваю люднасьцяй, і на гэтага асадніка п. Панятоўскі пакладае надзею, што ён здалее зблізіць „братнія" народы!.. Былі-бы вельмі здаволены, калі-б гэта была памылка, а не выражэньне тых, ні з чым нялічучыхся калянізацыйных і палянізацыйных парываньняў, якія адзін з другім заўсёды вяжуцца.

Нажаль, сёньня мусіма сказаць, што ў польскім Сойме і паза Соймам, апрача камуністычнае фракцыі, няма партыі, якая-б не гадзілася з калянізацыйнымі парываньнямі. (**П. Дэмбскі**: Напрыклад у Радавай Беларусі).—У Радавай Беларусі няма калянізацыі імпартованай звонку. (**П. Дэмбскі**: Прывозяць з глыбокай Расеі!). Запэўняю пана пасла, што пан мыліцца!.. У Радавай Беларусі навет ёсьць гэтак, што аказваецца, што там за-мала зямлі і што беларусы змушаны эміграваць;—гэта праўда. Змушаны з Беларусі эміграваць. Гэта аргумэнт вельмі важны—іменна **проціў** пана. Гэтыя калянізацыйныя парываньні, высоўваныя польскаю лявіцаю, апіраюцца на цьверджаньні, быццам на „Крэсах Усходніх", а спэцыяльна на беларускіх землях, знайходзяцца вялізарныя запасы зямлі. Вось, мы мусімо сказаць, што, калі чуем гэта ад людзей, якія зьяўляюцца правадырамі, прадстаўнікамі партыяў, то, скажам адкрыта, гэта ёсьць подлая дэмагогія. На беларускіх і ўкраінскіх землях няма гэтакага запасу зямлі, каб можна было раскалянізаваць прывезеную з этнаграфічнай Польшчы люднасьць.

Папярэдні міністар зямельных рэформаў нядаўна ў Зямельнай Камісіі даў точныя даныя, апрацаваныя ня намі, але Міністэрствам, — даў гэтыя даныя, як даныя сакрэтныя, якія сьцьвярджаюць, што, напрыклад, **зямельныя адносіны ў Наваградзкім ваяводзтве ня лепшыя, як у Варшаўскім ваяводзтве.** А, калі параўнаваць Варшаўскае ваяв. з Наваградзкім ваяв. пад іншымі паглядамі, напр. урадлівасьці зямлі, кліматычных розьніцаў, аддаленьня ад прамысловых цэнтраў, то акажацца, што Наваградзкае ваяв. знаходзіцца ў шмат горшых варунках, чым ваяв. Варшаўскае. Яшчэ іншыя факты кажуць зусім ясна, што гэнага багацьця зямлі дзеля збыту там зусім няма. Перад вайною беларускае насяленьне іменна з гэтых зямель масава эміґравала ў прамысловыя цэнтры—у Расею, у Амэрыку, ў Сыбір. Сёньня гэтыя дарогі эміграцыі зачынены, **і калі вы хочаце пакаваць сюды яшчэ людзей з іншае краіны, то мясцовай люднасьці застанецца толькі адно месца эміграваць: гэта — зялёны лес; гэта будзе адзіны вынік калянізацыйнае палітыкі.**

Калі чуем з гэтага боку, што вы ніколі не падзеліце нашага пагляду, што на беларускіх і ўкраінскіх землях ня можа быць пасаджаны польскі селянін, дык я скажу, што на беларускай зямлі, паводле нашага перакананьня, уся мясцовая люднасьць мусіць знайсьці зямлю на роўных правох, незалежна ад

нацыянальнасьці, але сьцьверджваю перад усім, што тае зямлі для каляністаў звонку няма, і што дзеля гэтага польская калянізацыйная палітыка нічым ня розьніцца ад калянізацыйнай палітыкі нямецкай. Калянізацыйныя парываньні, з якога-бы боку палаты яны ні паходзілі, ня ёсьць нічым іншым, як **польскаю гакатаю,** і мы іначай глядзець на гэта ня можам. Гэтакія самыя аргумэнты мелі нямецкія гакатысты, як і вы маеце. Заходняя частка Нямеччыны далёка гусьцей заселена, як усходняя. А стуль мог-бы быць вывад, што немцы мелі маральнае і гістарычнае права калянізаваньня сваей усходняй часткі—Пазнані.

Увесь польскі народ і цэлы цывілізованы сьвет даў гэтаму адпор. І мне здаецца, што **сёньня на нашым баку будзе ня толькі наш народ, ня толькі нагул цывілізаваны сьвет, але ўвесь працоўны польскі народ.**

Вельмі цікавыя прычыны гэтае асадніцкае ідэалёгіі, а прычынамаі гэтымі зьяўляецца хваробы, якія сядзяць у польскім грамадзкім арганізьме і жаруць гэты арганізм. Першаю хваробаю зьяўляецца несправядлівая зямельная будова. Абшарнікі маюць вялізарныя прасторы зямлі, калі побач вялізарная лічба малазямельных і беззямельных сялян.

Падавалі тутака цыфры, я іх падам пры падробязным абгаворваньні; сёньня толькі заяўляю, што **калянізацыяй абшарнікі хочуць адвярнуць увагу сялян ад сваіх маёнткаў і гатовы хутчэй ахвяраваць інтарэсы крэсавых абшарнікаў, абы ўцалелі маёнткі у этнаграфічнай Польшчы.**

Другая хвароба — гэта **імпэрыялізм,** заўсёдныя сны аб дзяржаўнай моцы, а сны гэтыя зьвязаны **з мілітарызмам.** Польскі мілітарызм у свой чарод — вымагае, каб усходнія граніцы — „Kresy Wschodnie“ абсаджаны былі польскім казацтвам, і таму гэтая калянізатарская палітыка зьяўляецца аргумантам у руках мілітарных кругоў.

Далейшая прычына—гэта спэцыфічна шляхоцка-польская ідэалёгія, а іменна **анты-індустрыялізм.** Блізу ўсе сялянскія партыі хвараюць на гэтую хваробу, на ненавісьць да прамысловасьці. Чутно даволі часта з гэтага боку палаты: „апарыліся мы на прамысловасьці, промыслаў ня можам разьвіць, промыслы ня маюць ніякае пэрспэктывы, а значыцца — на зямлю, болей зямлі!“. Ну, і ясна: зямлі болей і болей, — з крыўдаю для крэсавага селяніна забраць гэтую зямлю і аддаць польскаму селяніну. Гэтакім спосабам паны з зямельных партыяў, г.-зв. „Ludowych“, думаюць разьвязаць пытаньне пералюдненьня Польшчы.

А мы адкажам, што гэты ўстаў, гэтае разьвязаньне зямельнай рэформы, якое тут будзе праведзена, **нікога ў істоце не здаволіць.** У першую чаргу раздражніць „Крэсы“. **„Крэсы“ будуць пакрыўджаны і зрэвалюцыянізаваны.**

І правільна, тут зноў п. Вітас сказаў—ён часта рацыянальна кажа,—што нікому ня можна, ані няма магчымасьці забараніць зьвяртацца думкаю да Расеі, калі хтосьці на тым боку бачыць рэальныя карысьці. І тутака, панове, гэты ўстаў, які фактычна зьяўляецца **ўставам аб палянізацыі ўсходніх зямель,** пакажа зусім выразна „Крэсам“, куды яны маюць ісьці, зусім ясна можа скіраваць **бяз розьніцы** ўсе масы і ўсе „Крэсы“ **на ўсход.**

Далей, гэтым уставам ня будзе здаволены і польскі селянін,—гэта статыстыка паном скажа. Бо што-ж ён дастае? **Польскі селянін дастае ня толькі ахлапкі тае зямлі,—вельмі мала.** Створыцца пэўная колькасьць асаднікаў, будзе заўсёднае дражненьне. Дражненьне гэтае будзе ўзрастаць тым балей, што г.-зв. зямельная рэформа расцягнута на дзесяць гадоў. Будзе незадаволены і польскі абшарнік, бо ня ўсе яны будуць ведаць сакрэты палітыкі і ня ўсе будуць у такіх абставінах, каб уцалелі іх маёнткі.

Не зьяўляюся абаронцам абшарнікаў, але абшарнік зразумее, што яго тупою пілою дзесяць гадоў пілуюць. Я-бы радзіў папросту з літасьці да гэтых абшарнікаў адразу адабраць у іх усе гэтыя маёнткі, і тады п. пас. Дубановіч ня скардзіўся-б на тое, што абшарнік жыве заўсёды пад пагрозаю таго, што сёньня даюць яму 350 г., 180 г., — потым новыя выбары могуць даць толькі 50 г. ці 25 г., а потым, як пан Дубановіч баіцца, што дадуць колькідзесяць цэнтымэтраў,—што чуў з выкрыкаў у часе прамовы п. Тугутта,—радзіў-бы адразу адабраць усё. Такім спосабам было-б вырашана вялікае сацыяльнае пытаньне, а іменна справа зямельнае рэформы была-б ужо зьліквідавана, зямля была-б падзелена і **ніякага чаканьня на зямлю ня было-б.** А гэтыя надзеі дужа небясьпечныя таму, што селянін заўсёды жджэ, каб далі яму зямлю. Гэтае чаканьне на зямлю стаіць на перашкодзе інтэнсыфікацыі зямельнае культуры. А іменна: 1) інтэнсыўнасьць зямельнае культуры, 2) разьвіцьцё прамысловасьці, пытаньне аб з'арганізаваньні промыслаў і здабыцьці рынкаў збыту,—урэшце 3) аканчальнае вырашэньне пытаньня аб зямельнай рэформе, — усё гэтае можа разьвязаць пытаньне пералюдненьня.

Мы з свайго боку падаем прапазіцыю, якая апіраецца на трох падставах:

1) **зямля бяз выкупу, бяз платы за яе.**
2) **Падзел зямлі сялянскімі камітэтамі.**
3) **Maximum ад 30 да 60 г.**

Толькі гэтакая зямельная рэформа **фактычна дасьць зямлю сялянскім масам** і будзе падставаю да будаваньня **новае грамадзкае структуры,** абароніць **нас ад асадніцтва** і будзе падставаю запраўды **брацкага сужыцьця народаў.**

Калі гаворыцца тут, што гэтыя падставы зьўляюцца проці канстытуцыйнымі, дык на гэта трэба сказаць, што спачатку быў сьвет, на ім — народ, які тысячы гадоў працаваў, каб хтосьці іншы зьбіраў. Спачатку селяніну, выбіраючы навет у Уставадаўчы Сойм, пасылаў паноў на зямлю, а паны тады стварылі **такую канстытуцыю, якая стаіць сёньня на перашкодзе да рэалізацыі зямельнае рэформы.** Мы думаем, што з тым, хто хватае або выдае свой народ у лапы чорнае рэакцыі, хто адбірае ў селяніна зямлю,—з тым ня можа быць паразуменьня.

Толькі тады, **калі селянін і работнік возьме ўладу ў свае рукі,—тады гэтая справа будзе вырашана;** але сёньня, апрача шкодных ілюзіяў, апрача дражненьня, нічога добрага гэтая „зямельная рэформа“ ня дасьць.

Пры асобных параграфах выскажам яшчэ больш дэтальна ўвесь палітычны і грамадзкі сэнс гэтага ўставу, а сёньня падаем прапазіцыю **адкінуць яе.**

Прамова дэпутата Рак-Міхайлоускага

на паседжаньні Сойму 6. VII. 25 г.

Дэпутат Рак-Міхайлоўскі ўзяў голас да арт. 50, які ў праэкце закону аб парцэляцыі і асадніцтве мае гэткі зьмест:

1) Парцэляваныя абшары павінны быць зужыты на папаўненьне карлаватых (зусім малых) гаспадарак у бліжэйшых вёсках і ні стварэньне новых самастойных асадаў, аднак-жа могуць быць прызначаны ў залежнасьці ад гаспадарчых варункаў данай мясцовасьці праз Міністра Зямельных Рэформаў па прапазіцыі адпаведнага Акружнога Зямельнага Ураду ў належнай частцы або ў цэласьці на адну з вышэйшых мэтаў з захаваньнем у сіле арт. 44. (Арт. 44 і зьвязаны з ім арт. 49 даюць права набываць зямлю на „Крэсах Усходніх“ гаспадаром, якія могуць купіць 45 гэктараў, а таксама гэтыя артыкулы прызнаюць права на гэткія-ж надзелы заслужоным жаўнерам польскай арміі і польскіх ахвотніцкіх фармаваньняў).

2) У тых выпадках, калі гэтага будуць вымагаць гаспадарчыя варункі, Міністар Зям. Рэформаў можа загадаць, каб увесь парцэляваны абшар, або яго частка, быў прызначаны на прадажу кандыдатам з жыхароў паветаў ці гмінаў, найбольш залюднёных і вымагаючых паляпшэньня зямельных умоваў, і вызначаных праз Міністра Зямельных Рэформаў і г. д.

Увесь сэнс арт. 50, асабліва ў другой яго частцы, скіраваны да таго, каб Міністар Зямельных Рэформаў меў права прызначыць цэлы парцэляваны абшар або частку яго на спрадажу кандыдатам з-пасярод жыхараў паветаў ці гмінаў, найбольш залюднёных, прычым гэтае залюдненьне ўстанаўляецца самым Міністрам Зямельных Рэформаў.

У істоце свае́й прынцып гэты ня можа быць прызнаны несправядлівым, калі-б справа правадзілася на мясцох сумленна. Але, маючы добры прыклад на праводжаньні ў жыцьцё языковых законаў—асабліва ў школьніцтве, — сьцьвярджаю, што прыняцьце арт. 50 Соймам у рэдакцыі ўставу прынясець неаблічальныя шкоды для люднасьці на т.-зв. „Крэсах Усходніх“.

У польскім грамадзянстве, ды і ў Сойме укаранілася думка, што ў Заходняй Беларусі і ў Заходняй Украіне, што пад Польшчай, ёсьць надта шмат вольных незаселеных абшараў, якія чакаюць на польскага каляніста і асадніка. Неаднакроць даводзілі мы ў гэтым Сойме, што гэткае перакананьне зьяўляецца грубейшай абмылкай, што яно нічым не абаснована. У часе агульнае дыскусіі над цяперашнім уставам беларускія і украінскія дэпутаты лічбамі—навет з польскай статыстыкі—даказалі, што **жаднае лішняе зямлі па здавальненьні навет у частцы патрэб мясцовай люднасьці на т.-зв. „Крэсах Усходніх“ няма.**

З парцэляваных двароў на нашых землях маюць быць створаны гаспадаркі для каляністаў—згодна з гэтым уставам—па 45 гэкт. Прыпамінаючы вышэйшае, Сойм у выпадку прыняцьця 50 арт. ў рэдакцыі праекту ўставу дасьць магчымасьць Міністру Зямельных Рэформаў пасяляць на землях Заходняй Беларусі каляністаў цывільных з этнаграфічна польскіх зямель, нібы загуста заселеных.

Мясцовая люднасьць на т.-зв. „Крэсах Усходніх“—малазямельная і беззямельная—ня бачучы здаваленьня свайго адвечнага прагненьня зямлі, будзе глядзець на тых цывільных каляністаў, сваіх новых суседзяў, як на самых злых ворагаў; я пераканаты, што горш навет будзе аднасіцца, чымсь цяпер да вайсковага асадніка. Ды і як-жа ня будзе страшэннага абурэньня сярод беларускага і ўкраінскага народу, адвечных гаспадароў Заходняй Беларусі і Украіны, калі наш селянін-беларус, маючы якіх 2—4 гэкт. пяшчанай ці камяністай зямлі, або зусім беззямельны, галадуючы, будзе бачыць, што з зямель суседняга панскага двара атрымлівае пры дапамозе Польскага Зямельнага Банку польскі калявіст 45 гэкт. добрай ральлі?

А мы зусім пераканаты, што Зямельны Банк, дзе верхаводзіць будуць прадстаўнікі польскае буржуазіі і абшарніцтва, будзе пры выдаваньні пазычак абмінаць беларускага селяніна, асабліва праваслаўнае рэлігіі, а Міністэрства Зямельных Рэформаў і зямельныя ўрады на правінцыі тэндэнцыйна будуць дапамагаць сваёю працаю ў калянізаваньні зямель Заходняй Беларусі.

Увесь гэты ўстаў сьвядома скіраваны на ўмацаваньне польскага валаданьня і гаспадараваньня на т.-зв. „Крэсах Усходніх“ і ўтрываленьня там польскасьці, і гэты арт. 50 ёсьць найвыразьнейшым довадам гэтага.

Польскім нацыяналістычным партыям і групам ад правіцы і да лявіцы ўключна ідзець аб тое, каб па мысьлі правадыроў і ідэалёгаў эндэцыі ўзмацаваць і павялічыць лічбу польскай людасьці на нашых землях так, каб цяперашняя дзяржаўная граніца Польшчы на ўсходзе сталася этнаграфічнай граніцай Польшчы. Доказам гэтага зьяўляецца ўся сыстэма ўрадаваньня Польшчы на нашых землях у галінах школьніцтва, адміністрацыі і г. д., а цяпер і ў справе нібы „зямельнай рэформы“, а фактычна ў справе асадніцтва вайсковага і цывільнага.

Зьнішчаны праз доўгі ваенны час і зусім згалеўшы цяпер ад цяжару падатковага беларускі селянін, беззямельны і малазямельны будзе абмінаны пры набываньні зямлі, бо ён ня мае жаднай гатоўкі ў грашох, і прыняцьцем Соймам гэтага 50 арт. наш селянін будзе засуджаны на ступнёвую галодную сьмерць. **Замест-жа зьнішчанага і гаспадарча і фізычна беларускага насяленьня будзе затое павялічвацца лічбова там людасьць польская. Гэтага хоча польская імпэрыялістычная мысль гаспадараваньня на нашых землях.**

Землі Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны, ці як вы, паны, называеце іх „Усходнімі Крэсамі“, вы лічыце для Польшчы калёніяй, і — як ува ўсіх буржуазных дзяржавах — польскія палітыкі хочуць тую сваю калёнію зужыць зусім у нацыяналістычны спосаб, бо „бяз Крэсаў няма Польшчы“, без спалянізаваных „Усходніх Крэсаў“ Польшча ня можа быць вялікай дзяржавай“.

Што ёсьць тут найгоршага, дык гэта тое, што ў гэту дзікую шавіністычна-нацыяналістычную ігру ўцягаваецца гэтым уставам польскі селянін, уцягаваецца ашуканчым спосабам, бо ня зусім яшчэ здаець сабе справу з таго, што чакае яго ў будучыні на тых землях, на тых грунтах, якіх адвечна прагне для сябе селянін беларускі, украінскі ці літоўскі.

Прыняцьцем Соймам гэтага 50 арт. будзе яскрава сьцьверджана для гісторыі, што **цяперашні Сойм хоча распаліць ненавісьць сярод аднэй сялянскай клясы—паміж беларускім і польскім селянінам.** Але народ польскі, асабліва польскі селянін, сьвядомы сваіх клясавых інтарэсаў, ужо выказывае надта вялікую асьцярожнасьць у адносінах да калянізацыйнай палітыкі на нашых землях, бо ўжо пачынае яскрава разумець, што не павінен ён пазбаўляць зямлі сваіх брацьцяў іншых нацыянальнасьцяў, але павінен адабраць у сябе, на мейсцы, зямлю ад паноў-абшарнікаў. (Розныя галасы, шум на правіцы). Пачакайце, паны, не падзякуюць вам у блізкай будучыне тыя з каляністаў, якіх вы справакуеце да пасяленьня на нашых землях, яны **памсьцяцца на вас!**

Наш народ, як адвечны гаспадар на землях Заходняй Беларусі, наш селянін беларускі мае непарушнае права на атрыманьне належачага яму варштату працы, і да часу задаваленьня ў гэтым яго патрэб ня можа быць жаднай мовы аб якіх-бы ні было каляністах ці вайсковых асадніках.

Дзеля вышэйшага ад імя Клюбу Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады падаю папраўку: Арт. 50 у рэдакцыі ўставу скасаваць, а прыняць гэткі тэкст:

1) Парцэляваныя абшары павінны быць зужыты перадусім на папаўненьне карлаватых (зусім малых) гаспадарак у бліжэйшых вёсках і на стварэньне новых самастойных гаспадарак для мясцовай беззямельнай людасьці.

2) Мясцовай дворнай службе, трацячай працу, павінны быць прызначаны гаспадаркі ў тым двары, дзе яна працавала, або ў іншых парцэляваных дварох і абшарах, аднак-жа, з тым, што яна павінна атрымаць прызначаныя ім кавалкі зямлі перад ліквідацыяй дворнай зямлі, на якой працавала. Калі дворная служба зрачэцца набыцьця прызначанай ёй зямлі, дык Дзяржаўны Скарб павінен выплаціць аднаразова кожнаму ня менш, як па 1000 злот., апрача належнасьці, якая магла-б вынікаць з прычыны спыненьня службовых умоваў.

Прамова пасла Валошына

на паседжаньні Сойму ў часе дыскусыяў аб зямельнай рэформе 6./VII.—1925 г.

Устава аб парцэляцыі і асадніцтве зьяўляецца з аднаго боку ўставаю, забесьпячаючаю інтарэсы абшарнікаў—пільна глядзіць, каб якому з іх ня сталася якаясьць крыўда, а з другога боку стараецца не дапусьціць да зямлі элемэнты, з якіх колек пагладаў нямілыя для буржуазіі.

Гэтай мэце служыць цэлы рад розных параграфаў. Для каплю дэлікатнейшых палітычнай дзеяльнасьці, для фарысэйстваваньня прыслугачоў уплывовых партыяў служаць перад усім параграфы аб фінансавай помачы для набываючых зямлю. Аб гэтым цяпер не гаворым.

Параграф, аб якім гаворым аб дзейнасьці простшай, больш безцэрамоннай. Буржуазія чуе патрэбу памсьціцца над усімі тымі, хто ёй напрыкрыў і з гэтаю мэтаю праводзіць трэці параграф, абгаворванай уставы.

Не даволі таго, што за зямлю трэба дорага заплаціць, каб—барані Божа—абшарнік ня быў пакрыўджаны, але само права набываньня зямлі зьяўляецца прывелеем, яго дужа лёгка можна пазбавіцца.

Калі справа тычыцца набыцьця буржуазных прадпрыемстваў, аб набыцьці абшарніцкіх маёнткаў, фабрыкаў, капальняў, банкаў, дык ніякія буржуазныя правы ня знаюць ніякіх агранічэньняў. Можна быць найгоршым, скуралупам, абманшчыкам, навет здраднікам розных патрыятычных сьвятасьцяў буржуазіі, — абы толькі мець даволі капіталу—і ўсё будзе даступна.

Калі-б хто ў гэтай галіне папробаваў увясьці якія агранічэньні, дык уся буржуазія падняла-б вялікі крык абурэньня й дамагалася б неагранічанай вольнасьці.

Калі-ж справа тычыцца таго, каб чалавек, цяжка працуючы, хацеў набыць кавалак зямлі,—значыцца варштат працы, дык стаўляюцца яму агранічэньні, вымагаюцца папросту пасьведчаньні „благонадежнасти", перад тым, каб даць яму магчымасьць набыць кавалак зямлі.

У абгаварваным артыкуле чытаем, што „ад набываньня зямлі з парцэляцыі будуць выключаны караныя за праступак проці Польскай Дзяржавы.

Перад усім ужо з пункту гледжаньня фармальнага сцьвердзіць трэба, што карны кадэкс ня ведае азначэньня „праступак проці Польскай Дзяржавы". Што гэта зьяўляецца праступкам проці дзяржавы?

Гэтакім праступкам можа быць удзел у палітычнай арганізацыі, якая можа не падабацца паліцыі, або прамова на вечу, або выстаўленьне сваей кандыдатуры, на якойсьць лісьце неправадумаючай; праступкам гэтакім можа быць сварка з урадоўцам, можа быць службовы праступак, напр. не падпарадкаваньне палітычнаму прыказаньню старшага і г. д.

Ведаем-жа, што ў Польшчы перапоўнены вастрогі „палітычнымі праступлікамі". Тысячы сялян і работнікаў закінулі ў вастрогі толькі за тое, што адважна і вытрывана змагаліся з крыўдаю, гвалтам і перамогаю буржуазна-абшарніцкаю. За „праступак проці Польскай Дзяржавы" буржуазія ўважае ўсялякае праяўленьне незалежнай думкі, усялякі адпор народнаму ўціску, усялякую барацьбу аб папраўленьні варункаў жыцьця працуючага народу.

Пераважна на г. зв. „Крэсах", фактычна на Беларускіх і ўкраінскіх землях, забраных польскімі імпэрыялістамі, правячая польская буржуазія пры помачы няведаючага граніц тэрору хоча задушыць усялякае праяўленьне вызваляючагася народнага і грамадзкага руху. Усё гэта ўважаецца за „праступак проціў Польскай Дзяржавы": адкрываньне і вядзеньне беларускіх і ўкраінскіх школаў, шырэньне асьветы пазашкольнай у матчынай мове, закладаньне каапэратываў, выдаваньне часопісаў пабеларуску ці ўкраінску, навет дамаганьне, каб у касьцёлах дадаткова маліліся (напр. пропаведзі і г. д.) у матчынай мове.

Параграф 3 ці 51 артыкулу багаслаўляе пануючую ў Польскай Дзяржаве сыстэму ўціску работнікаў сялян і ўцісьненых народаў і дае поле да нячуваных розных правінцыянальных „Kacyków". Абгаварваны параграф, які ўзалежнівае, што ад набываньня зямлі з парцэляцыі выключаны караныя за праступак проці Польскай Дзяржавы—не дае адказу на пытаньне — як караны? Бо-ж адміністрацыйная кара, напр.: штраф, наложаны паліцыяю — гэта-ж тож кара і чалавек, які заплаціў кару, зьяўляецца ўжо пакараным.

Ня сказана таксама, калі караны? Ці напр. нібы праступак проці Польскай Дзяржавы ў б. Усходняй Галіцыі тады, калі лёс яе яшчэ ня быў вырашаны, тож сюды належаць? А г. зв. праступкі, зробленыя на землях Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны перад Рыжскім мірам, ці тады, калі гэтыя землі з праўнага пагляду не належалі да Польшчы? А тыя, якія падпалі пад амністыю, якія частку кары адбылі, ці маюць права набываць зямлю?

Гэтакіх пытаньняў можна паставіць цэлы рад і ўсе яны даказваюць, што аўтары ўставы ўмысьне хацелі гэтак сфармуляваць гэты параграф, каб даць як найшырэйшае поле палітычнае самаволі. Пры помачы гэтага параграфу можна прычапіцца немаль да кожнага грамадзяніна, дае ён пераважна поле да адміністрацыйнае самаволі „kacyków i stupajek" на беларускіх і ўкраінскіх землях.

Бязьмерна характэрным зьяўляецца зьмест цяпер абгаворванага параграфу. Ад права на зямлю маюць быць выключаны тыя, што з пагвалчэньнем права бралі чужую зямлю ў валаданьне. Буржуазія заняцьце сваe зямлі ставіць на той самай роўні, што праступак проці Польскай Дзяржавы. Хто адважыўся сягнуць на нятыкальную, найсьвяцейшую абшарніцкую ўласнасьць, той на цэлае жыцьцё мае быць праклятым, таму няма зямлі.

У гэтым параграфе буржуазія выражае ўсю сваю шалёнасьць, свае жаданьне помсты над тымі, хто ў часе рэвалюцыі сялянскімі рукамі на ясна-панскую зямлю сягнуў.

За тое, што ты, селяніне, бяспраўна—г. зн. выкупіўшыся яснаму пану на яго, на ясна-панскую зямлю—ня будзеш мець ужо ніколі доступу да зямлі.

Буржуазія мела ня мала страху ў 1919 і 1920 г.г., цяпер мусіць за тое памсьціцца над табою.

Абгаворваны параграф дзеліць грамадзян Польскае Дзяржавы на такіх, што маюць права купіць зямлю і на такіх, што на ўсё жыцьцё пазбаўлены яго. Параграф гэты навет у найрэакцыйнейшых буржуазных дзяржавах мусіў-бы выдавацца ўродствам. У Польшчы аднакжа ўсё добрае, што ляжыць на лініі развыдранага абшарніцтва.

Характэрнаю рэчай зьяўляецца, што ані пэ-пэ-эс, ані Вызваленьне, партыі, хочучыя належаць да лявіцы і дэмакратыі, не ўкясьлі ў камісіі папраўкі аб вычыркненьні гэтага агіднага паліцэйскага параграфу. Нічога дзіўнага. Гэтыя партыі пераважна на ўкраінскіх і беларускіх землях ідуць разам са ўсею буржуазіяй, а ня раз навет апераджаюць яе ў справе палёнізацыі і калёнізацыі, у справе душэньня адраджаючага руху сялян і работнікаў як беларускіх, так і ўкраінскіх. Першыя гэтыя цягнуць ня злічаныя карысьці з пануючага паліцэйскага тэрору і таму гэтаму тэрору ані хочуць, ані могуць рабіць адпору.

Ад імя працуючых масаў Заходняй Беларусі ўношу, як мага, рашучы пратэст проці гэтага параграфу, які вострам сваім скіроўваецца ў грудзі дзесяткаў і сотак тысячаў сялян і работнікаў.

Дзеля гэтага ўношу папраўку: „Параграф 3-ці артыкулу 51 уставы аб парцэляцыі і асадніцтве вычырківаецца".

Прамова дэпутата Мятлы.

Высокі Сойме!

Бяру слова да арт. 52-га так-званага „закону аб парцэляцыі і асадніцтве", а ў запраўднасьці—парцэляцыі дзеля калянізацыі (асадніцтва) этнаграфічна ня польскіх зямель.

Увесь гэты параграф, рэгулюючы чароднасьць кандыдатаў на новастворaныя зямельныя дзялянкі, зьмяшчае галоўную думку закону, зьяўляючыся панска-польскім сьцягам, на якім выразна напісаны словы: „іду на вас". Пад відам зямельнай рэформы—радыкальнай перамены зямельнага ладу—вы ствараеце сабе **„законнае права" дзеля адабраньня зямлі ў беларускага і украінскага селяніна,— дзеля эканамічнага зваяваньня сялянскіх масаў, дзеля аддачы цэлых беларускіх вёсак пад каманду вашых капралаў**, якія адначасна і тым самым будуць вартаўнікамі „ляяльнасьці" беларускага насяленьня на мясцох...

Але гэткае „права" можа быць толькі плодам разгуляўшайся хворай фантазіі заваявальнікаў, — разнузданых валадароў у падбітым Краі; гэткае „права" будзе правам польскага мяча...

Запраўды-ж, што кажа арт. 52? Ен кажа, што пры ўсякай парцэляцыі спасярод кандыдатаў у першую чаргу павінны быць узяты пад увагу: а) арэндары і служачыя парцэляваных маёнткаў, б) заслужоныя жаўнеры польскай арміі ці польскіх ахвотніцкіх часьцей, в) сем'і (ўдовы і сіроты), пакінутыя забітымі жаўнерамі польскай арміі ці польскіх ахвотніцкіх часьцей, г) скончыўшыя сельска-гаспадарчыя школы.

Вось—увесь зьмест гэтага артыкулу. А дзе-ж фальварчныя парабкі? А дзе-ж беззямельныя і малазямельныя сяляне? Ці-ж можна казаць аб зямельнай рэформе, — аб стварэньні для сялян варштатаў працы, калі законапраект прызнае зямлю толькі афіцыялістам, польскім жаўнерам, польскім інвалідам і польскім аграномам?!

Гэта-ж, панове, папросту зьдзек над зямельнай рэформай, зьдзек і глумленьне над мільёнамі народных масаў, працуючых на ральлі, — гэтай падставы, на якой стаіць гаспадарства,—на нэндзы і бядзе якое будуюць сабе палацы банды аб'яднаных між сабой эксплёататараў. Гэты закон мае мэтай якраз яшчэ павялічыць колькасьць гэтых эксплёататараў-шляхам стварэньня лепшых варункаў для былых жаўнераў, афіцыялістаў і аграномаў.

А дзе-ж трэба шукаць прычынаў гэткай вашай шчодрасьці, што вы самі згаджаецеся ў пэўнай меры падзяліцца заграбленымі маёнткамі — з пэўнай колькасьцяй падабраных паводле вашага смаку асобаў? Ці матывам гэтага зьяўляецца пачуцьцё патрэбы перамены зямельнай будовы Краю? Ці, можа, матывам гэтага закону ёсьць інстынкт самазахаваньня, скіраваны на павялічэньне лічбы эксплёататараў — дзеля падтрыманьня раўнавагі сілаў між мільёнамі працоўнага народу і жменяй валадаючай клясы?

Акраз адказ на гэтае пытаньне дае арт. 52., які навет забыўся зусім аб тым, што істнуюць сяляне—беззямельныя і малазямельныя!.. Пункты б) і в) гэтага артыкулу аддаюць зямлю заслужоным жаўнерам і сем'ям забітых жаўнераў польскай арміі.

Ня буду казаць аб тым, што паняцьце „заслужоны"—ня зусім точнае і можа даваць повад дзеля розных надужыцьцяў. Я-б хацеў толькі зьвярнуць увагу паноў паслоў на тых, якія з ведамых прычынаў не маглі быць у польскай арміі. Я буду казаць аб тых, якім вы, ясныя паны, у часе выбараў абяцалі зямлю і волю — нароўні з польскім насяленьнем... Буду казаць аб беларускім і ўкраінскім сялянстве,—аб так-званых „Усходніх Крэсах", дзе вашы агітатары, як з правіцы, так і з лявіцы, залівалі і заліваюць Край, туманючы галовы насяленьня абяцанкамі зямельнай рэформы, паляпшэньня быту селяніна, стварэньня для яго варштату працы...

У часе выбараў вам у пэўнай меры верылі, вам часам аддавалі галасы... Думалі, што вы ня будзеце лгаць... І вось цяпер—прыняўшы гэты закон, усе соймавыя партыі прынамся скінуць маску з твару і пакажуць гэты твар Юды—здрадніка, які за тыя ці іншыя „канцэсіі" **прадае ў рабства масы беларускага і ўкраінскага сялянства**.. Вы, паны, разьлічаеце на цемнату нашага народу, якую таксама сіліцеся ўтрымаць праз **недапушчэньне навукі ў матчынай мове**... Але гэта вам ужо ня ўдаецца! Жыцьцё і векавая нядоля — добрая школа. Наш народ ужо прайшоў гэтую школу і вельмі добра аглядзеўся ў сваім лёсе, — асабліва цяпер—пасьля 5 гадоў „польскай апекі"...

Апошняй лекцыяй, атрыманай ім ад вас, паны, і будзе гэты ваш закон аб зямлі; прыняўшы яго, вы паставіце беларускае і ўкраінскае сялянства перад „створаным фактам". Але-ж, калі прыдзе ізноў дзень выбараў, дык ці-ж вы думаеце, што ізноў патрапіце збаламуціць яго галовы?

Не кажу ўжо нічога аб дні наступным пасьля выбараў—аб дні заплаты за гэткую асаблівую апеку. Не, паны, я кажу, што жыцьцё нас вучыць... Праўда, ня многа гадоў знаходзімася мы „пад Польшчай", але ўжо атрымалі мы такую салідную школу, такі багаты дасьлед, што цэлыя вякі не затруць гэтых сьлядоў...

Стараньні вашы, як напрыклад партыі „Пяста", працаваць праз розных п. Цяўлоўскіх і іншых на полі сьведамага ашуканства нашага сялянства (гэткая праца ўжо распачата ў Баранавічах, у Дзісьне і ў інш. мясцовасьцях) не дадуць пажаданых вам рэзультатаў. Бо — там, на гэтых многа—пакутных „Крэсах", вы праз сваіх агентаў абяцуеце зямлю беларускаму сялянству, а тут прымаеце закон, каб адабраць у яго апошні кавалак хлеба. Дарма п. Вітас жаліцца, што за шмат зямлі ўжо трапіла ў рукі беларускага і ўкраінскага насяленьня.. **Наш працоўны народ нічога не атрымаў ад паноў, апрача няволі, біцьця і асадніцтва**. Усё, што вы, паны, выробляеце ў мэтах ашуканьня сялянства, прападзе дарма, хаця вы яшчэ маеце пустую надзею на яго „цемнату".

Але ўся гэтая праца, пазбаўленая шчырасьці і чэснасьці, можа аказацца вельмі няўдзячнай. Можна ашукаць раз, навет два разы... Гэтак можна, як той казаў, прайсьці ў адзін бок; але вярнуцца назад будзе ўжо вельмі цяжка...

Пасьля прамовы п. Вітаса ўсякія ілюзіі аб тым, што вы будзеце сумленна трактаваць справу зямельнай рэформы, адпадзе навет у тых, хто, рахуючы на сялянскія боты п. Вітаса, верыў у народныя лёзунгі іх уласьніка... У запраўднасьці-ж гэтыя боты побач з лякеркамі паноў Грабскіх груба йдуць на нашыя землі—**па нашу зямлю, каб аддаць яе ў рукі багацейшых польскіх сялян**, разьеўшыхся на бядзе навет сваіх бяднейшых землякоў, на іх цемнаце.

Сусьветная вайна найбольш закранула наш край. Такіх цяжкіх матэрыяльных варункаў, у якіх знаходзіцца беларускае насяленьне, у этнаграфічнай Польшчы няма. Палажэньне беззямельнага і малазямельнага насяленьня — тым горшае, што нашае насяленьне ня можа з ральлі ўцякаць у места—да асяродкаў прамысловасьці. Адзіныя гэткія вялікія асяродкі, якія маглі ў пэўнай меры забіраць з вёскі лішак работніцкіх рук, як Рыга, Петраград, Масква, — цяпер адрэзаны граніцай, праз якую легальна вельмі цяжка перайсьці. Усё гэтае змушае нашага селяніна з вялікай самаахвярнасьцяй трымацца свайго шматка зямлі, — бо гэта-ж адзіная, можна сказаць — апошняя надзея ў барацьбе з запраўдным голадам. **Зямля і лясы—нашае багацьце і нашае жыцьцё.—За іх мы будзем вясьці барацьбу да апошняй кроплі крыві**...

І вось цяпер вы сілкуецеся вырваць у нас гэтую зямлю...

Я-б хацеў спытацца ў вас, паны, якое права—гістарычнае ці маральнае — маеце вы на тое, каб вырваць ад нас тую зямлю, на якой спрадвеку лілі свой пот і сваю кроў нашыя айцы, дзяды і прадзеды? Няўжо ж гісторыя нямецкіх гакатыстаў для вас—дарма прапаўшая навука аб так званым „праве сілы" фізычнай?! Наш народ таксама ніколі не пагодзіцца з польскім асадніцтвам, —як і вы самі не пагадзіліся з нямецкай калянізацыяй вашых заходніх зямель.

Вельмі часта мы чуем пацёрты ўжо аргумэнт (довад), што польскі асаднік мае нясьці на ўсход польскую культуру, — культуру эўрапэйскую... Але-ж напэўна не падзякавалі-б вам навет вашы

землякі, калі-б пераканаліся на свае вочы ў вартасьці тэй „культуры“, якую фактычна ўжо завялі вайсковыя асаднікі на беларускіх землях.

П'янства, распуста, немаральнае наагул павядзеньне, жаданьне цягнуць як найбольш даходу з зямлі, на якой працуе—толькі не для сябе, але для іх—той-жа беларускі селянін,—вось характэрныя рысы вольных прышчэпшчыкаў „эўрапэйскай культуры“. Ня дзіва, што так ёсьць,—бо ж амаль ня кожны асаднік зьяўляецца адначасна агентам дэфэнзывы... Хіба аднаго гэтага даволі, каб ахарактэрызаваць вашых „апосталаў культуры“ на „Крэсах“...

Навет у тых выпадках, калі асаднікі запраўды пачалі гаспадарку на ўласную руку (гэткіх — вельмі нязначны процант),—беларускі селянін зусім ня бачыць ў іх ніякага прагрэсу ў абработцы ральлі. Наадварот, ён, што—далей, то больш пераконываецца, што якраз ня трэба заводзіць такое сельска-гаспадарскае культуры, якую заводзяць польскія асаднікі. Напрыклад, маёнтак Луг у Дзісьненскім пав. быў у сваім часе—узорам сельскай гаспадаркі. Але, як толькі паселі там „заслужоныя жаўнеры польскай арміі“, дык і зрабілася там—пустыня...

Калісь раскошны сад і парк польскія асаднікі вырубілі на дровы, а сельская гаспадарка вядзецца так, што паўстыдаўся—бы навет пас. Вітас, які, відаць, ужо забыўся, з чаго складаецца абработка ральлі...

У большасьці выпадкаў вайсковы асаднік стаўся рант'ерам (той, што маючы капітал—грошы, дом, зямлю ці што іншае, сам не працуе, але жыве з чужой працы), які, атрымліваючы пэнсію за „працу“ ў дэфэнзыве, „дарабляе“ сабе тым, што бярэ ад беларускага селяніна незаслужаны даход — плод працы селяніна на зямлі, аддаҥай асадніку.

Дык увесь гэта абраз такі: палову сваей працы селянін аддае асадніку, а, апрача таго, ёнжа павінен яшчэ заплаціць падаткі, ад якіх асаднік звольнены... Але-ж з гэтых заплочаных селянінам падаткаў добрая частка йдзе ізноў у кішані асаднікаў—ці ў відзе дзяржаўных дапамогаў, ці ў форме сталай пэнсіі за працу ў мясцовых урадовых установах.

Мы—прыхільнікі самай радыкальнай зямельнай рэформы, але на такую „рэформу“, дзе аднаго абшарніка, можа, навет культурнага, маюць заступіць некалькі дзесяткоў новых паразітаў, — на зямельную рэформу для панскіх лякаёў („афіцыялістаў), жаўняроў і аграномаў—ніколі не дамо нашай згоды! Гэтая абураючая несправядлівасьць павінна быць рашуча адкінута.

Мы зусім ня маем зямлі для чужынцаў, насланых з Польшчы. Мы маем зямлю толькі для беззямельнага і малазямельнага нашага мясцовага насяленьня—бяз розьніцы нацыянальнасьці. Калі ж вы — замест запраўднай зямельнай рэформы —прымеце гэты закон, які мае відавочнай мэтай адсунуць малазямельнае і беззямельнае насяленьне ад зямлі, на якой яно зпрадвеку працавала на польскіх паноў,—тады толькі ўзмоцніцца рух — **паўстане барацьба за зямлю**... Цяпер мы тутака, а пасьля — селянін на загоне паўстане на абарону нашых правоў, якіх вы сілкуецеся нас пазбавіць... як вы калісьці пялі: „Не дамо зямлі, скуль наш род“, так і мы пачнем сьпяваць:

„Мы дружна паўстанем з касамі, сярпамі —
Прагонім зямлі палачоў“...

Дзеля ўсяго сказанага я прашу Высокую Палату — адкінуць гэты артыкул, а замест яго ўставіць артыкул гэткага зьместу:

„Пры парцэляцыі атрымліваюць зямлю толькі беззямельныя і малазямельныя.

На абшары Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны зямлю атрымлівае мясцовае насяленьне—бяз розьніцы нацыянальнасьці“.

ІНТЭРПЭЛЯЦЫІ.

Інтэрпэляцыя паслоў з Клюбу Беларускае Сялянска-Работніцкае Грамады і тав. да п. міністра ўнутраных спраў і п. міністра справядлівасьці ў справе **катаваньня паліцыяй палітычных вязьняў-беларусаў у горадзенскім вастрозе**.

17 чэрвеня с. г. ў горадзенскі вастрог прыйшоў атрад паліцыі ў ліку 40 паліцыянтаў. Як аказалася, ён меўся вясьці ў акружны суд 30 палітычных вязьняў, засуджаных у беларускім працэсе „72“, каб ім тамака прачыталі матывы прыгавору, вынесенага 29 красавіка с. г.

Вязьняў гэтых вывялі на падворак вастрогу. Паліцэйскі канвой падступіўся да іх, каб **закаваць у кайданы**. Тады вязьні **запратэставалі салідарна проці беззаконьня**, якое — пры пераважаючай лічбе ўваружаных паліцыянтаў — не магло быць навет тлумачана нібы-то страхам перад уцяканьнем вядзеных вязьняў.

Абаснаваны **пратэст** палітычных вязьняў **ня даў ніякіх рэзультатаў. Паліцыянты накінуліся на іх; б'ючы, брыкаючы і прыстаўляючы ім да грудзей штыхі, валаклі іх па зямлі, а пасьля ўсіх закавалі ў кайданы. Палітычнага вязьня Пётру Адаменю паліцыянты валаклі па падворку колькінадцаць крокаў, б'ючы яго страшэнна.** Паліцыянт № 1481 Левандоўскі біў Адаменю прыкладам вінтоўкі па плячах і баках. Апісаныя гвалты ўчынілі паліцыянты №№ 3418, 1481, 801, 1908, 1395 і 124.

Пры гэтых здарэньнях быў прысутны вастрожны інспэктар Васюкевіч, які з відочным здаваленьнем прыглядаўся да экзэкуцыі, чыненай паліцыяй над безбароннымі палітычнымі вязьнямі.

Сьведкамі дзікіх гвалтаў паліцыі былі гуляўшыя ў тым часе вязьні-жанкі: Д. Клемпнэр, Д. Пацэвіч, С. Пацэвіч і Міхалевіч; апошняя **ад віду катаваньня вязьняў паліцыяй самлела**. Палітычны вязень Наўмец, які разам з другімі праз вакно сачыў за гвалтамі паліцыі над таварышамі і выяўляў пры гэтым свой спогад катаваным, быў закаваны ў кайданы і кінуты ў карцэр.

Вярнуўшыся з суда ў вастрог, пабітыя вязьні патрэбавалі доктарскіх агледзін. **Вастрожны доктар сьцьвярдзіў у многіх з іх відочныя сьляды пабіцьця**; між іншым, у палітычнага вязьня Адамені сцьверджаны **крывавыя сьляды ўдараў**, зробленых тупым арудзьдзем у ваколіцах 9, 10 і 11 робраў, **даўжынёй 12 цэнтымэтраў і шырынёй 2 цэнт.** Імёны пабітых: Пётра Адаменя, Уладзімер Бортнікаў, Язэп Клімовіч, Леанард Казюкевіч, Антон Юркаціс, Леанард Піленка, Станіслаў Краўневіч, Флёрыян Туроніс, Ян Крузэ і Язэп Мішчук.

Дзеля вышэйшага падпісаныя пытаюцца ў п. п. міністраў:

1) Ці вышэйпададзеныя факты ведамы ім?

2) Ці вінавайцы катаваньня палітычных вязьняў у горадзенскім вастрозе будуць пацягнены да ўгалоўнай адказнасьці?

Варшава, 3 ліпня 1925 году.

I.

Інтэрпэляцыя дэпутата П. Мятлы і тав. да п. міністра ўнутраных спраў—у справе **забойства Уладзімера Лазоўскага** і **масавага пабіцьця і параненьня сялян** Мікалаеўскае гміны, Дзісьненскага пав., **жаўнерамі** корпусу ахраны пагранічча.

7 чэрвеня с. г. ў вёсцы Хомічы, Мікалаеўскае гміны, Дзісьненскага пав., адбывалася вясельле ў хаце Мікалая Пірага; моладзь танцавала ў хаце суседа, Яна Савіцкага, у адлежнасьці 110 крокаў ад хаты Пірага. На вясельле прыйшло чацьвёра п'яных уваружаных жаўнераў з пастарунку Людвікова, якія патрэбавалі, каб ім ігралі полечку, пачалі скакаць, урэшце сваім грубым паступаньнем з дзяўчатамі выклікалі агульнае абурэньне. Узьняліся спрэчкі, пасьля чаго жаўнеры, пабраўшы вінтоўкі, выскачылі з хаты і **пачалі страляць у людзей**. Спалоханыя людзі кінуліся ўцякаць; жаўнеры стралялі ў уцякаўшых, некатрых білі прыкладамі. У выніку аказаўся **забіты Уладзімер Лазоўскі** з вёскі Пожанькі, якому **куля папала ў сьпіну; другой куляй у галаву яго дабілі. У раненага** Лазоўскага стралялі гэтак блізка з вінтоўкі, што **быў абсмалены твар**, ды яшчэ зрабілі яму **некальні ран штыхамі**, што сцьверджана пры аглядзе цела. Былі **цяжка зранены**: Марыя Крот з вёскі Іванкі, Віктар Лазоўскі з вёскі Пожанькі, Аляксей Мятлёнак, Паўла Масяёнак з фальварку Відокі. Лазоўскі і Мятлёнак знаходзяцца ў бальніцы ў Дзісьне. Ёсьць такжа **лягчэй раненыя, якія баяцца тэрору і маўчаць**.

Пасьля стралянiны, цераз колькінадцаць мінут, госьці ў хаце, дзе адбывалася вясельле, прыступілі да выпаўненьня звычаю дораньня маладых. У гэты мамэнт **адзін з жаўнераў кінуў бомбу ў вакно**, ля якога за сталом сядзелі маладыя і госьці—агулам **каля 60 асоб**. На шчасьце, бомба выбухнула перад самым вакном, на каменнай падмуроўцы, і нікога ня раніла, толькі былі паабдзіраны сьцены хаты.

Крыху паждаўшы, прыйшло больш жаўнераў, і **ўсе ўчасьнікі вясельля былі заарыштаваны**. Заарыштаваных сагналі на вуліцу, загадалі ім падняць рукі ўверх, зрабілі асабісты вобыск, ды нічога не знайшлі, апрача аднаго, г. ё. Базыля Гагалінскага, 20 злотых, якія ў яго забралі і не вярнулі. Заарыштаваных пагналі на пастарунак Людвікова; назаўтрае ўсе былі звольнены, апрача сямёх, якіх прадзяржалі цэлую пару. **На пастарунку блізу ўсіх білі.** Найцяжэй былі пабіты: Базыль Гагалінскі, 48 гадоў з вёскі Хомічы, Пётра Пятроўскі з вёскі Заланецкае, Пётра Лепка з вёскі Забалоцьце, Сьцяпан Пірог з фальв. Турчына. У прысутнасьці заарыштаваных адзін з жаўнераў дакладываў, што аднаго селяніна забілі; на гэта прысутны **капрал сказаў: „żeby wszystkich wystrzelać, to byłoby dobrze“**.

Дзеля вышэйпаданага інтэрпэлянты пытаюцца ў п. міністра ўнутраных спраў:

1) Ці ведама п. міністру аб памянёным факце?

2) Што п. міністар маніцца зрабіць, каб не дапусьціць да падобных выпадкаў, — бо такія выпадкі здараюцца ўсё часьцей?

3) Ці маніцца п. міністар пацягнуць да судовае ўгалоўнае адказнасьці ня толькі вінавайцаў, але і іх уладу?

Варшава, 24 чэрвеня 1925 г.

II.

Інтэрпэляцыя дэпутата С. Рака-Міхайлоўскага і тав. да п. міністра скарбу ў справе **перацяжэньня падаткамі** насяленьня Дзісьненскага пав. і **няправільнае раскладкі падаткаў** скарбовым урадам у Глыбокім.

Беларускае насяленьне ў межах Польшчы цераз меру абцяжаецца падаткамі, што вытварае эканамічны застой у краю, упадак сельскіх гаспадарак і абядненьне сялянскіх масаў. Убожства сялянства ад недастатачнасьці зямельнага варштату, нястачы пабочных заработкаў і цэразмернага накладаньня падаткаў большае з кожным днём. Да ўсіх гэтых крэсавых балячак далучаецца яшчэ самавольства скарбовае адміністрацыі, якая—ці то праз злую волю і захватніцтва, ці мо' навет з прычыны нястачы інтэлігентнасьці—значна пагаршае адносіны на беларускіх землях. У скарбовых урадах, пакліканых да раскладкі падаткаў, пануе поўны хаос. Дзеля прыкладу возьмем скарбовы ўрад у Глыбокім, у Віленшчыне.

Яшчэ 29 красавіка с. г. Беларускі Клюб зьвярнуўся на пісьме да скарбовага ўраду на Дзісьненскі пав. і прасіў вытлумачыць яго неадпаведнае паступаньне, падаючы канкрэтныя факты; але ўрад гэны дагэтуль ня рачыў даць ніякіх выясьненьняў.

Справа была ў тым, што рознымі асобамі былі закуплены дзялянкі зямлі з маёнтку Рундполь; акт куплі быў зроблены ў 1924 годзе, калі і была ўзята адпаведная штэмплёвая аплата. Але скарбовы ўрад у Глыбокім палічыў патрэбным спагнаць ужо ў 1925 годзе дадатковы падатак, пры чым самая раскладка гэтага дадатковага падатку была зроблена гэтак:

У грам. Прэдкеля, які купіў з б. м. Рундполь, Мікалаеўскае гміны, 20 дз. зямлі ў цэнтры разам з будынкамі, патрэбавалі 190 зл., у Мілеўскаго з фальв. Капэльля за 22,68 дзес. ў цэнтры і з будынкамі—201,97 зл., а ў сялян з в. Кухцінцы, якія купілі 21 дзес. пасьвішча, бяз ніякіх будынкаў і бяз орнае зямлі, на імя Клемэнса Мятлы, — патрэбавалі 282,68 зл., пры чым экзэкутар Клінга перш трэбаваў, каб сяляне на першы вызаў заплацілі 312 зл., а пасьля на другі вызаў — 308,74 зл. Той-жа Клінга спаганяў другі раз грунтовы падатак у ліку 12 зл. з Базыля Бабакі з вёскі Сачыўкі, які ўжо быў заплочаны платнікам.

Усё гэта гавора аб самавольстве падатковых уладаў пры раскладцы і спагоне падаткаў.

Яшчэ больш дзіўна выглядае справа раскладкі маёнткавага падатку.

Прыкладам, Лукашу Дразду з м. Глыбокага (д. № 117), вартасьць маемасьці якога азначана на 6.400 зл.,—агулам падатку 103 зл., з якіх I рата 18 зл., II рата — 36 зл., а III рата — 50,18 зл.; Базылю Мятле з в. Кухцінцы, Мікалеўскае гміны, вызначана агулам падатку 71 зл., з якіх I рата — 12 зл., II рата—24 зл., а III рата — 76 зл. 80 гр., якая перавышае ўвесь маёнткавы падатак.

Каб яшчэ больш відочнай зрабіць хастычнасьць, нядбайнасьць і несправядлівасьць, якімі адзначаецца дзеяльнасьць скарбовага ўраду ў Глыбокім, падаем дзеля прыраўнаваньня наступныя даныя. Маёнткавы падатак, трэцяя рата, быў раскладзены гэтак:

1) п. Няміра, ф. Наровы, — 98 дзес. зямлі — 42 зл.

2) „Мілеўскі Антон, ф. Капелья, 22,68 дзес. зямлі—37 зл. 20 гр.

3) „Мілеўскі Казімір „ „ 22,68 дзес. зямлі—8 зл. 30 гр.

4) „Пашкевіч С., ф. Рагозіна, 45 дзес. зямлі—36 зл. 51 гр.

5) „Канэцкі, ф. Рундполь (цэнтр) 20 дзес. зямлі—15 зл.

6) „Бельскі Каз. „ „ (на краю) 20 дзес. зямлі—68 зл. 30 гр.

7) „Мятла Базыль, в. Кухцінцы, 21 дзес. — 76 зл. 80 гр.

З гэтага прыраўнаваньня бачым, што скарбовы ўрад пры раскладцы падатку ўвёў прагрэсію ўніз: чым менш і горшай зямлі хто мае, тым больш мусіць плаціць падатку — ня толькі ў адносных, але і ў абсалютных цыфрах, пры чым адносіны да вяскоўцаў заўсёды бязумоўна горшыя.

Нічога дзіўнога, што пры раскладцы падаткаў уціскаюць сялян: бо да ацэначнае камісіі належаць толькі абшарнікі і шляхта.

Уся гэтыя сыстэма ападаткаваньня выклікае роспач і горач у сялянства, якое прымушана прадаваць навет неабходны інвэнтар дзеля аплаты падаткаў, пад той час, як абшарнікі маюць цэлы рад падатковых палягчэньняў. Даўно ўжо пара палажыць канец самавольству падатковых уладаў, але ўрад дагэтуль церпіць падобныя паступкі сваіх служачых.

Дзеля вышэйшага інтэрпэлянты пытаюцца ў п. міністра:

1) Ці маніцца ён ураз-жа зрабіць сьледзтва ў справе самавольства падаткавых уладаў у Дзісьненскім пав.?

2) Ці маніцца зьменшыць і вярнуць няправільна спагнаную штэмплёвую аплату ўласьнікам фальваркаў, створаных пасьля парцэляцыі двара Рундполь?

3) Ці маніцца прымусіць скарбовы ўрад у Глыбокім перагледзіць раскладку падаткаў у адносінах да вышэй успомненых сялян?

Варшава, 26 чэрвеня 1925 г.

Выдавецтва Пасольскага Клюбу Беларускае Сялянска-Работніцкае Грамады. Друкарня Левін і Сын, Вільня, Нямецкая 22.